

Nieuwsbrief leren

leren en studeren op de basisschool

nummer 4

december 2001

Lieven Coppens

Zes fasen in de leesontwikkeling

Jeanne Chall was, voor het Engelstalig gebied, een expert in het onderzoek naar het lezen. Ze was een van de eersten om het leren lezen te beschrijven als een ontwikkelingsproces en om het gebruik van klanken en boeiende literatuur aan te bevelen als de beste methode om kinderen te leren lezen. Het was ook zij die de ontwikkeling van het leren lezen omschreef in zes fasen. Meer uitgebreide informatie kan je terugvinden op education.uncc.edu/wdnichol/chall.html.

Fase 0: de fase voorafgaand aan het lezen (geboorte tot 6 jaar)

Het kind verwerft geleidelijk aan de controle over de semantische en syntactische kant van de taal. Het kind breidt zijn conceptuele kennis uit en begint de wereld rondom hem te begrijpen. Het valt terug op zijn niet-visuele informatie en contextuele kennis om te beginnen lezen. In deze ontluikende fase vertrouwt het sterk op de contextuele informatie van de afbeeldingen bij de tekst en op de manier waarop het verhaal de gesproken taal en zeer voorspelbare spraak nabootst. In deze fase gebruikt het kind de logografische informatie om naar woorden te raden. Geleidelijk aan ontwikkelt het kind inzicht in de aard van de woorden en realiseert het zich dat woorden zijn samengesteld uit klanken en dat sommige woorden dezelfde begin- en eindklanken hebben. Deze fonetische sleutelfase van het leren lezen helpt het kind om rijm en alliteratie te herkennen. Om succes te hebben moet het kind in deze fase veel leermomenten krijgen en aangemoedigd worden om met taal te experimenteren. Daarnaast moet het ook de mogelijkheid krijgen om het verband te zien tussen de visuele en de niet-visuele informatie van een tekst. Een **top-down** benadering van het leren lezen heeft in deze fase aangetoond de leesvaardigheid te doen toenemen.

Fase 1: de fase van het aanvankelijk lezen of de fase van het decoderen (6 tot 7 jaar)

Van zodra de lezer zich meer bewust is geworden van de relatie tussen letters en klanken gaat hij over naar de fase van het ontcijferen. In deze fase valt de lezer sterk terug op de tekst en concentreert hij zich op de visuele informatie. Hij begint zich te fixeren op het schrijven en verklanken van woorden. Zelfs woorden die in fase 0 gemakkelijk herkend werden, worden nu door de beginnende lezer verklankt: hij probeert de schrijfcodes te breken. De beginnende lezer beseft dat letters en lettercombinaties klanken vertegenwoordigen. Hij wordt zich bewust van de klinkers en hun verklanking. Decoderen is nu uiterst belangrijk.

In deze fase lijkt een **bottom-up** benadering meer aangewezen om het lezen aan te leren. Door de leerkracht geleide voorbeelden en instructie in verband met de verschillende aspecten van het decoderen is in deze fase noodzakelijk.

Fase 2: de fase van de verwerving, de vlotheid en het loskomen van het schriftbeeld (7 tot 8 jaar)

Van zodra het kind vlot kan decoderen is het tijd om verder te gaan. Een goede lezer is een vlotte lezer die woorden automatisch herkent en daardoor zijn aandacht kan richten op de hogere niveaus van begrip en betekenis. Terwijl het kind deze fase doorloopt, verwerft het de orthografische woordkennis. Het herkent woordpatronen en bereikt een niveau van automatische woordherkenning. Deze nieuwe

vaardigheid maakt van het kind een vloeiende lezer. Chall verwijst vaak naar deze fase als *meer van hetzelfde*. De leerling moet dus met andere woorden de mogelijkheid krijgen om zijn leesvaardigheid aan de hand van aangepaste teksten in een uitnodigende omgeving te verfijnen. Deze fase heeft niet de bedoeling om nieuwe kennis bij te brengen of om lezen te gebruiken om te leren. Ze heeft wel de bedoeling om controle te krijgen over het lezen zodat de leerling in de derde fase het lezen kan gebruiken als een instrument om met succes kennis op te doen. Eens te meer benadrukt het lezen de overgang naar een meer totale taalbenadering. De lezer moet de kans krijgen om veel aangepaste teksten te lezen. Hoe meer oefening en hoe groter de onderdompeling, hoe groter de kans dat de lezer de vlotheid met geschreven taal ontwikkelt die noodzakelijk is voor de meer ingewikkelde aard van het leren lezen.

Fase 3: lezen om nieuwe dingen te leren (8 tot 14 jaar)

De voorgaande fasen worden beschouwd als de ontwikkelingsfasen van het lezen, **Learning to Read**. De derde fase wordt daarentegen geassocieerd met het lezen om een inhoud te verwerven, **Reading to Learn**. De leerling moet het lezen gebruiken als een middel om kennis te verwerven. Waar hij voor deze fase terugviel op de omgeving of op het gesproken woord om nieuwe kennis op te doen, moet hij nu het lezen gebruiken als een middel om nieuwe kennis te bereiken. Fase drie wordt verder ook gekenmerkt door het toenemende belang van woordbetekenis, voorkennis en strategische kennis. Om nieuwe informatie te verwerven moet de leerling voordien verworven kennis en ervaringen combineren met wat ze lezen. In deze fase beperkt het lezen zich essentieel tot feiten en benadert de lezer het gelezene vanuit één standpunt.

In deze fase gebeurt het lezen zowel top-down als bottom-up. De leerlingen hebben niet noodzakelijk instructie nodig voor het decoderen, maar wel in verband met het activeren en selecteren van strategieën en het bewaken van het leesbegrip. Veel leerkrachten maken hier de verkeerde veronderstelling dat juist omdat de leerling geleerd heeft hoe hij verhalende tekst moet lezen, deze vaardigheid spontaan zal omgezet worden naar het met succes lezen van verklarende tekst en het lezen om te leren.

Fase 4: lezen vanuit verschillende gezichtspunten (14 tot 18 jaar)

Het essentiële verschil tussen fase drie en fase vier is dat de lezer in de vierde fase te maken krijgt met het leren vanuit verschillende gezichtspunten. De succesvolle lezer uit fase drie wordt vaardiger in het analyseren van wat hij gelezen heeft en kan kritisch reageren op de verschillende standpunten die hij ontmoet. Wanneer de leerling met succes deze vorm van kritisch begrip heeft verworven dan heeft hij de overgang van fase drie naar fase vier gemaakt. Een lezer in deze fase kan met verschillende niveaus van feiten en concepten overweg en is in staat om schema's die hij vroeger leerde weg te laten of toe te voegen. Dit is essentieel omdat de hij nu in contact komt met ingewikkelde teksten die verschillende standpunten en begrippen hanteren.

Fase 5: opbouw en heropbouw (18 jaar en ouder)

In deze fase heeft de student geleerd om bepaalde boeken en artikels te lezen in deze mate van gedetailleerdheid en grondigheid die men nodig heeft voor bepaalde doelen. Hij weet wat hij wel en wat hij niet moet lezen. Hij heeft geleerd om kennis op te bouwen van een hoog abstractieniveau en een hoge veralgemening en om zijn eigen "waarheid" uit de "waarheid" van anderen te halen. Hoe meer de leerling zijn domein kent, hoe meer conceptuele kennis hij heeft verworven. Met dit gesofistikeerd niveau van domeinspecifieke kennis kan de lezer nog kritischer worden. Hij heeft nu de vaardigheid verworven om het werk van anderen kritisch samen te vatten en een eigen standpunt over een onderwerp in te nemen.

Tips voor het begeleiden van kinderen uit de basisschool met ernstige lees- en spellingproblemen

Ieder kind heeft het recht om te tonen wat het kan, kent en weet. Kinderen met ernstige lees- en spellingproblemen kunnen dat vaak niet omwille van het allesoverheersend karakter van hun probleem. In de vrije basisschool van Ertvelde (Oost-Vlaanderen) werden in de talrijke overlegmomenten tips uitgewisseld over de wijze waarop we het voor de kinderen met lees- en spellingproblemen mogelijk konden maken om te tonen wat ze kunnen, kennen en weten. De meeste tips werden hier en daar gehoord of gelezen, enkele in de praktijk (her-)ontdekt. Ze werden uiteindelijk ten behoeve van de leerkrachten op een blad samengebracht.

- /// aanvaard het probleem van de leerling en verwijt hem geen luiheid, slordigheid of onwil. Kinderen met ernstige lees- en spellingproblemen hebben moeite met het automatiseren. Hierdoor lezen ze traag, moeizaam en met veel fouten. Ze maken veel spelfouten en schrijven vaak slordig tot onleesbaar. Ze kunnen moeilijk dingen uit het hoofd leren zoals versjes, gedichten, de tafels van vermenigvuldiging. Vaak hebben ze ook problemen met het organiseren en structureren en het uitvoeren van - voor ons - automatische handelingen. Ze zijn meestal normaal begaafd en beseffen goed wat er misgaat;
- /// spreek één of enkele dagen vooraf met het kind af welk deeltje van de tekst het luidop zal moeten lezen. Op die manier kan het kind dit fragment extra inoefenen thuis en toch in de klas een geslaagde leesbeurt krijgen;
- /// bezorg het kind duidelijke nota's om te studeren. Dit kunnen de nota's zijn van een andere leerling of een gedrukte tekst die opgesteld werd door de leerkracht. De nota's van het kind met ernstige lees- en spellingproblemen zijn vaak ongeordend, onduidelijk en met veel spelfouten;
- /// controleer dagelijks de schoolagenda van de leerling met ernstige lees- en spellingproblemen. Wie een taak niet, foutief of op de verkeerde plaats noteert kan ze ook niet goed uitvoeren;
- /// bezorg het kind standaardvragen, standaardformuleringen en standaardopdrachten zodat hij deze kan inoefenen. Op die manier kan de gebruikte taal geen belemmering meer zijn om de opdrachten van een toets of proefwerk correct te begrijpen. Lees de vragen bij toetsen of proefwerken ook eens hardop voor;
- /// geef het kind extra tijd: zowel het lezen van de opdrachten als het neerschrijven van de antwoorden kosten veel tijd;
- /// indien de spelling zwak is, verplicht dan het kind niet om oefeningen aan het bord uit te werken of dingen op het bord neer te schrijven;
- /// laat het kind, indien mogelijk, een mondelinge toets maken;
- /// trek geen punten af voor spelfouten als de spelling niet de centrale opdracht van een taak is (wereldoriëntatie, godsdienst, stellen, ...)
- /// indien spelling echt dramatisch is:
 - woorddictee is makkelijker dan zinnendictee;
 - duid een haalbaar aantal woorden aan dat het kind moet kennen: voor een haalbare opdracht zal het kind zich makkelijker kunnen inspannen, zonder al op voorhand de moed te verliezen;
 - duid fouten niet aan in het rood: vermijd dat een schriftelijke taak een bloederig slagveld wordt. Duid fouten liever aan met een streepje in de marge. Zorg er met andere woorden ten allen tijde voor dat de taak, het opstel, ... van het kind niet gedoodverfd wordt!
- /// neem met de leerling zelf een toets of proefwerk door. Zo kan hij van zijn fouten leren.
- /// werk zo weinig mogelijk met losbladige nota's en aantekeningen. Deze raken bij een kind met ernstige lees- en spellingproblemen sneller door elkaar dan bij een andere kind.

Interessante weblinks

Website met enkele interessante studies over het (buitengewoon) onderwijs

φφ

www.kuleuven.ac.be/hiva

kwaliteitsring

Website van verschillende Nederlandse instellingen rond onderwijskwaliteit

φφφ

www.kwaliteitsring.nl

Nederlandse website in verband met het dyslexieprotocol

φφ

www.dyslexpert.nl

Website van het Britse dyslexie-instituut

φφφ

www.dyslexia-inst.org.uk

De Amsterdamse dyslexiepagina's

φφ

www.euronet.nl/users/keesvos/newdys/menu.html

Een Amerikaanse website over geletterdheid

φφφ

www.nifl.gov

Zeer handige wetenschappelijke zoekrobot

φφφ

www.scirus.com

Met de beste wensen voor 2002!
